

Az Országos Rejtjelközpont szervezeti felépítése, 1956–1962

Bevezetés

A rejtjelezés a titokvédelem egy formája, amely során az információt olyan hírcsatornán továbbítják, amely mások számára is hozzáférhető lehet, vagyis illetéktelenek által fogható, lehallgatható. Ebben a formában nem magát a kommunikáció megtörténtét kívánják titokban tartani, nem is feltétlenül a kommunikációban részt vevő felek kilétét védik, hanem kifejezetten az üzenet tartalmát rejtik el mások elől. A rejtjelezés három alapvető tevékenységet foglal magába. Egyrésztől idetartozik a rejtjelező eszköz készítésének folyamata, másrésztől maga a titkosítás, amely során az üzenet illetéktelenek által nem érthető formát kap, vagyis kódolják.¹ A harmadik pedig a rejtjelfejtő tevékenység, amely az elfogott ellenséges üzenetek dekódolását takarja. Ezen írás feladata a rejtjelezést végző állambiztonsági szerv felépítésének bemutatása, az országos rejtjelhálózat és központi irányításának kialakulása, különös tekintettel az 1956 és 1962 közötti időszakra.

Mielőtt azonban belekezdenék a szervezeti felépítés ismertetésébe, álljon itt a téma állambiztonsági értelmezése: „Egy üzenet csak azért válik titokká, mert a kommunikáció osztályviszonyok között történik. Ebből következik, hogy a titokvédelmet szintén osztályérdekek követelik meg és így ez semmilyen formában nem tartozik a kommunikáció fogalmköréhez, hanem állambiztonsági kategória. [...] A rejtjelezés nem az újkor emberének találmánya. A rejtjelezés az osztálytársadalom megjelenésével, tehát a rabszolgatartó társadalom létrejötte után keletkezett, s mindaddig fenn is marad, amíg osztálytársadalom létezik.”²

Előzmények

A titkos információk kódolása és az ellenséges üzenetek megfejtése alapvető érdeke minden ország államvédelmének. Nem meglepő tehát, hogy 1945-ben a kommunista párt irányítása alatt megszerveződő Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya is foglalkozott egy rejtjelező apparátus létrehozásával. Még ebben az évben megkezdte működését egy csoport a Csengery utcában, amelynek feladata az elfogott rejtjeles táviratok megfejtése volt. Visszaemlékezések szerint régi szakemberek végezték a rejtjelfejtést, akik a volt 2 vkf. X. csoportjának dolgoztak korábban.³ A csoport vezetésével is egy régi szakembert bíztak meg, de mellé állítottak egy kommunistát, akinek feladata volt mihamarabb kitanulni a rejtjelezés tudományát.⁴ Ezzel együtt a rejtjelfejtés és rejtjelkészítés még sokáig gyerekcipőben járt. 1945. augusztus 2-án született egy parancs, amely utasította a vidéki rendőrkapitányságok politikai osztályait, hogy azokban a városokban, ahol a belügyi rádióhálózat kiépítése folyamatban van, jelöljenek ki egy tisztet, aki a rejtjelezési feladatokat végezni fogja.⁵ Szakmai felkészültségüket egy egyhetes tanfolyam szervezésével kívánták biztosítani. 1950-ig keveset tudunk a rejtjelező csoport munkájáról. Farkas Vladimir szerint ezen a téren is – mint az operatív technika területén általában – a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztálya (Katpol) sokkal előrébb járt.⁶ Köszönhető volt ez annak, hogy az 1945 elején felálló Katpol fenntartások nélkül alkalmazta a 2 vkf. tapasztalt munkatársait. Farkas személyesen is ellátogatott a Katona Politikai Osztály Bartók Béla úti központjába, ahol Pataky ezredes fogadta őt.⁷ A tiszt büszkén számolt be arról, hogy sikeres diplomáciai rejtjelfejtő részlegük működik. Farkas Vladimir kérdésére, miszerint miért ők végzik ezt a feladatot, Pataky így válaszolt: „Mi ébredtünk fel elsőnek, ezért csináljuk mi.”⁸ Az Államvédelmi Osztály (ÁVO), majd később a Belügyminisztérium Államvédelmi

Hatósága (BM ÁVH) folyamatosan igyekezett a technikai feltételek kiépítésére és biztosítására a rejtjelezés területén is, de segítséget a Katpoltól egyáltalán nem kaptak hozzá. Farkas javaslatára az ÁVO régi 2 vkf-es rejtjelezőket keresett, és talált is. 1947 májusában kezdhetette meg az új csapat a munkát, amelynek vezetésével Farkas Vladimir szerint Kunos Lászlót bízták meg.⁹ A valóságban Kunos csak 1950 januárjától vezette a Rejtjelfejtő Alosztályt (X/3-d), de 1947 májusától ténylegesen a csoportnál dolgozott, vezető beosztását pedig 1962-ig megőrizte.¹⁰ Érdekes adalék, hogy Farkas Vladimir említést tesz arról, miszerint a szovjet testvérszerv javaslatára a rejtjelfejtőknek védőőrizetben kellett végezniük a munkát, ezért a Gyűjtőfogházba kerültek, ahol egy elkülönített részleget biztosítottak számukra.¹¹ Erre vonatkozólag nem találtam bővebb információt, de annyi bizonyos, hogy a rejtjelező munka szigorúan biztosított helyiségekben folyhatott csak, amelynek feltételeit később részletes szabályzatokkal igyekeztek rendezni.

A rejtjelező csoport működésének kezdeti időszakából kevés dokumentum maradt fenn. Éppen ezért értékes az operatív csoportvezetők 1947. április 11-i értekezletén készült jegyzőkönyv. Ezen Koós István, a hódmezővásárhelyi Államvédelmi Osztály operatív vezetője panaszodik arról, hogy 1947 márciusában a Magyar Szabadság Párt hódmezővásárhelyi gyűlésének anyagát rejtjelezve kellett továbbítaniuk Budapestre. A gyűlésen elhangzott beszédek azonban rendkívül hosszúak voltak, ráadásul Hódmezővásárhelyről a szegedi Államvédelmi Osztályon keresztül lehetett üzenetet küldeni a központba, így a többszörös áttétel miatt kivédhetetlen volt, hogy hiba csúszson a rejtjelezésbe. Méltán veti fel a kérdést Koós, hogy egy nagy nyilvánosság előtt elhangzott beszédet (például Sulyok Dezső beszédét) szükséges-e rejtjelezve továbbadni.¹² Később még lesz arról szó, hogy sokáig teljes bizonytalanság uralkodott a rejtjelezés módjával és mikéntjével kapcsolatban, gyakori volt, hogy titkos anyagokat is teljesen nyíltan továbbítottak, azonban a rejtjelezésköz védelme megkövetelte, hogy csak rövid és mindenképpen titkos információkat kódoljanak. Nyilvános beszédek rejtjelezett továbbítása könnyen feltörhetővé tette ugyanis a kódot.

Bár a rejtjelező csoport, mint látjuk, az Operatív Technikai Osztály keretén belül működött a negyvenes évek végére, az üzenetek kódolása azonban egyáltalán nem volt még általános. 1952-ben Péter Gábor elrendelte az ÁVH távgépírón továbbított híryananyagainak részleges rejtjelezését.¹³ A központi és a megyei szervek ugyanis mindenféle titkosítás nélkül küldtek egymásnak nyílt üzeneteket távgépírón, amely könnyen lehallgatható volt. A parancs megtiltotta a nyílt üzenetek továbbítását 1952. május 15-ét követően, és feladatul tűzte ki a Hírközpont Osztály vezetőjének, hogy eddig az időpontig szervezze meg a rejtjelezést, és adjon ki részletes eligazítást a megyei és a központi osztályok részére.¹⁴ Szembetűnő, hogy a parancs mindössze két napot adott a titkosítás megszervezésére, a részletes eligazítás összeállítására és kiadására, amely időtartam alatt feltételezhetően képtelenség volt mindezt végrehajtani. Még a szabályzatok megfogalmazása és kiadása is időigényes, nem beszélve a különböző osztályoknál a technikai és személyi feltételrendszer kialakításáról, hiszen egy üzenet rejtjelezése és megfejtése eszközöket és komoly előképzettséget igényel. (Nem meglepő tehát, hogy két és fél évvel később, 1954. december 15-én kelt parancsban még arról olvashatunk, hogy a Belügyminisztérium [BM] egyes szerveinél és osztályainál a híryananyagok továbbításának rejtjelezésében komoly hiányosságok vannak, sőt az Országos Rendőrkapitányság nem is használ rejtjelezést a titkos üzenetek küldésénél.¹⁵ De még a rejtjelezésért felelős és annak megszervezésével megbízott egység sem alkalmazta a titkosítást megfelelően.)

Az államvédelmi szervek számára nem pusztán üzeneteik titkosítása volt kiemelkedően fontos terület, de az elfogott rejtjeles diplomáciai küldemények megfejtése is feladataik közé tartozott. Munkájuk sikere nagyban függött az operatív osztályok együttműködésétől, amely azonban nem volt zökkenőmentes. Péter Gábor 1952. június 19-én kelt parancsában kötelezte a hálózati osztályokat, hogy gyűjtsék az ellenséges hírközlési módszerekkel kapcsolatos információkat.¹⁶ Meg kellett állapítaniuk, hogy az általuk megfigyelt ügynökségek továbbítanak-e titkosított küldeményeket, és minden ezzel kapcsolatos információt azonnal át kellett adniuk a X/3. (Operatív Technikai) Osztálynak. Amennyiben a Vizsgálati Osztály ellenséges ügynököt hallgatott ki, ki kellett

kérdeznie arra vonatkozóan, hogy használnak-e rejtjelezést, és ha az elfogott ügynök hírszerző iskolán tanult vagy más speciális képzésben vett részt, kifaggatták az ott oktatott titkos hírközlési módszerekről is. Minden rejtjelezéssel kapcsolatos anyagot továbbítottak a X/3. Osztálynak.

Az 1953-as átszervezést követően a csoport az Operatív Technikai Osztály Diplomáciai Rejtjelfejtő (IX/4.) alosztályaként működött,¹⁷ de munkájuk nem volt elég ahhoz, hogy megfelelően lefedjék az érintett területet. Még a Hírosztály híryanaginak továbbítása sem rejtjelezve történt, és a szigorúan titkos parancsok kódolása is olyan lassú volt, hogy sokszor nagy késésekkel értek csak célta. A területi szerveknél még nagyobb nehézségekkel kellett szembenézniük, hiszen szakmai támogatást vagy irányítást sehonnan nem kaptak, az itt dolgozó állambiztonsági tisztek képzettsége fölöttébb hiányos volt, a kezdetleges rejtjelező módszerek és azok nem megfelelő használata pedig gyakran vezetett dekonspirációhoz. Mindezen hiányosságok miatt szükséges volt egy központi hatóság létrehozása, amely országos hatáskörrel felügyelte a rejtjelezéssel kapcsolatos teendőket. Az előbb említett 1954. decemberi parancs ezért felállította a BM IX. (Operatív Technikai) Osztályán belül a Központi Rejtjelkészítő és Ellenőrző csoportot, amelynek feladatait a következőkben szabta meg:

1. Rejtjelező eszközök és segédletek készítése és kiállítása.
2. A forgalomban lévő rejtjelező eszközök használati időtartamának meghatározása és azok megváltoztatása.
3. Rejtjelező szabályzatok készítése és kiadása.
4. A titkosság biztosítására, a konspiráció fenntartására szolgáló intézkedések meghozatala, utasítások kiadása.
5. A rejtjelezéssel kapcsolatos ügykezelés ellenőrzése.
6. A különböző belügyi szerveknél a rejtjelezés szükségességének megítélése.
7. A rejtjelező munkakörbe javasolt személyek szakmai szempontból való felülbírálása.
8. A rejtjelezés különböző területein dolgozó káderek szakmai továbbképzése.

Az országos hatáskörrel rendelkező szerv ellenőrizte a rejtjelezéssel foglalkozó területi csoportokat, és utasíthatta is azokat. Csak az általuk kiadott rejtjelező eszközöket és segédleteket lehetett használni, azokon változtatást csak a központ tehetett, valamint jóváhagyására volt szükség minden személyi döntésnél. A parancs hatálya kiterjedt a BM Hírosztályára, a BM Megyei Főosztályaira, a BM II. (Hírszerző) Osztályára, III. (Katonai Elhárító) Főosztályára, a BM Határőrségre, a Belső Karhatalomra, az Országos Rendőrkapitányságra, a Légoltalmi Parancsnokságra, vagyis mindazon szervekre, ahol rejtjelezéssel foglalkozó csoport működött. 1955. november 15-én átszervezések történtek az Operatív Technikai Osztályon, és a rejtjelezésért felelős csoportot a BM XV. Osztálya (Hírosztály) alá rendelték.¹⁸ Ezzel gyakorlatilag megszületett az Országos Rejtjelközpont (ORK), amely a tárgyalt időszakban végig felelős volt a különböző állami szervek rejtjelező munkájáért.¹⁹ Ez egészen 1989-ig működött, 1956 őszétől a belügyminiszter, majd a forradalom után a belügyminiszter I. helyettesének felügyelete alatt.

1955 végén a központi felettes szerv létrehozása mindenképpen jelentős előrelépés volt a rejtjelezés minőségének javításában, de a munka részleteinek kidolgozása még csak ekkor kezdődött. Egyrészt a rejtjeles üzenetek küldésére hivatott szervek túlbuzgóságát is csillapítani kellett, hiszen gyakran előfordult, hogy kisebb jelentőségű ügyeknél is kérték a kódolást, másrészt gyakorta előfordult az is, hogy egyes táviratokat csak részlegesen rejtjeleztek. Mindkét esetben súlyosan veszélyeztették a rejtjelező titkosságát. Komoly problémát jelentett az is, hogy a rejtjelező munka a legtöbb szervnél olyan helyiségekben történt, ahol a legkevésbé sem lehetett a megfelelő biztonságot garantálni. 1955. december 23-án született egy belügyminiszteri rendelet, amely kísérletet tett a fent említett problémák orvoslására.²⁰ A parancs konkrétan felsorolta azon személyek körét, akik a táviratokat szerkeszthetik, illetve bármilyen okból betekintésre jogosultak. Rejtjelezéssel csak azokat a titkos és szigorúan titkos anyagokat lehetett ezentúl küldeni, amelynek körét a BM Titkos Ügykezelési Szabályzata (TÜK) meghatározta, és sürgősségük miatt nem lehetett futár útján továbbítani őket. Ennek oka nyilván az volt, hogy felesleges rejtjelezéssel ne könnyítsék meg az ellenséges megfektők munkáját. Ugyanezt a célt szolgálta az is, hogy a továbbítandó szövegeket

távirati stílusban kellett megfogalmazni, kerülni kellett az írásjelek, névelők és kötőszavak gyakori használatát. Az üzeneteket csak a BM XV. Osztály (Hírosztály) által kiadott füzetekbe lehetett leírni, feljegyzések és piszkozatok is csak ezekbe a nyilvántartott tömbökbe kerülhettek. A parancs 1956. január 25-től pedig megtiltotta az üzenetek részleges rejtjelezését. A rejtjelező munkának otthont adó helyiségek biztonsági feltételeit is szigorúan előírták. Lehetőség szerint a rejtjelezőszobát emeleten (a legfelső kivételével) kellett kijelölni, ablakát vasráccsal, függönnyel és szitahálóval felszerelni. Amennyiben az ablak más épületre nézett, a függönyöket munkaidőben behúzva kellett tartani. Az eszközök és iratok tárolására páncélszekrény, de legalább rögzített vaskazetta biztosítása elengedhetetlen volt. Falait hangszigeteléssel látták el, és rostélyos füstcsővel felszerelt kályhát állítottak a szobába. Ez utóbbi az iratok megsemmisítésére szolgált. A parancs végrehajtásáért a BM XV. Osztályának vezetője felelt.

1956. szeptember 21-én született két belügyminiszter-helyettesi parancs a BM szervei közötti rejtjeles kapcsolatokat kívánta rendezni.²¹ Az államtitkokat képező anyagok továbbítására felállítottak a IX. (Operatív Technikai) Főosztályon belül egy rejtjelező csoportot, melyet a IX/2. (Rádióelhárítási) Osztály vezetője alá osztottak be. Ugyanezen célból a BM III. (Katonai Elhárító) Főosztályán és a BM megyei főosztályain is létesítettek rejtjelező szervet. Az újonnan felállított csoportok állományilag az illetékes főosztályhoz tartoztak, de szakmai felügyeletüket a BM XV. Osztálya látta el. A szövegben utalást találhatunk arra, hogy ezentúl a BM Légoltalmi Parancsnokságának rejtjelező feladatát a megyei főosztályok által működtetett rejtjelező csoportok látják el. Mindkét parancs részletesen szabályozta a rejtjelező munka menetét és az ahhoz szükséges feltételeket. Létre kellett hozni minden érintett szervnél egy speciálisan felszerelt szobát, amelynek állandó őrzést kellett biztosítani. Az itt dolgozó szakemberek kapitalista követségeket nem látogathattak, ilyen államokkal kapcsolatot nem tarthattak fent. A rejtjelező eszközök és az azokkal egy tekintet alá eső dolgok (használati utasítások, szabályzatok, eszközök vázlatai, kulcsbeállítások leírásai, oktatási anyagok) szigorú államtitoknak minősültek, azokkal elszámolni voltak kötelesek a BM XV. Osztálynak. Minden rejtjelező szerv rendelkezett egy BM által jóváhagyott névjegyzékkel, amely tételesen felsorolta, kinek van joga rejtjelezett üzenetet küldeni. Nyílt üzenetekbe csak a rejtjelezőszobában volt szabad betekinteni, és csak az arra illetékeseknek. Az egyszer már elküldött rejtjeles üzenetet szigorúan tilos volt nyílt vagy rejtjeles formában bármilyen híradó eszközön újra közölni, vagy a szövegről teljes másolatot készíteni. Feljegyzést csak átfogalmazott formában lehetett írni, de azt is csak az erre a célra rendszeresített szigorúan titkos füzetekbe. A rejtjelezett üzenet, a kriptogramma már szolgálati anyagnak minősült, ezeket bármilyen hírközlő eszközön továbbítani lehetett. Ha valamilyen oknál fogva az üzenet megismétlését kérte a címzett, a táviratot újból kódolni kellett, azt már csak átfogalmazva és új kulccsal ellátva lehetett ismételt feladni.

Elmondhatjuk, hogy 1956 őszére az országos rejtjelező hálózat kiépült, a diplomáciai rejtjelfejtés és a külföldi magyar követségekkel való titkos kapcsolattartás működött.

Újjászervezés 1957-ben

A forradalom leverését követően a Politikai Nyomozó Főosztály (ORFK II: Főosztály) felállításánál nem a Rejtjelközpont újraindítása volt a legsürgetőbb feladata a hatalomnak. Ekkor még közvetlenül mint önálló szerv nem jelenik meg az Országos Rejtjelközpont, hanem a II. Főosztály Titkárságán hoztak létre egy rejtjelező részleget, amelyen belül rejtjelfejtő és rejtjelkészítő csoport szerveződött,, ennek vezetője továbbra is Kunos László maradt, mint a Titkárság vezetőhelyettese.²² A rejtjelfejtő csoport parancsnoka Kovács János lett, a rejtjelkészítő csoport vezetésével pedig Molnár Károlynét bízták meg.²³ Ezt a formát azonban mindenképpen ideiglenesnek tekinthették, és a következő év elején megkezdődött az önálló rejtjelező szerv felállítása. Már 1957 februárjában részletes tervet készített a Belügyminisztérium az Országos Rejtjelközpont

újjászervezéséről, mégis hónapok telnek el, mire az osztály – az egész Főosztály átszervezésének részeként – megkapja végleges szervezeti formáját.²⁴ A Szervezési Osztály 1957. április 2-án kelt javaslatában, amelyben a Politikai Nyomozó Főosztály létszámát kívánta meghatározni, foglalkozott a Rejtjelközpont szervezeti elhelyezésével is.²⁵ Mindenképpen fent kívánta tartani a forradalom előtti hierarchiát, vagyis a közvetlen belügyminiszteri felügyeletet, arra hivatkozva, hogy működése egyéb minisztériumokat is érint. 1957. május 3-ai belügyminiszteri parancs a Politikai Nyomozó Főosztály II/12. Osztálya elnevezéssel látta el az Országos Rejtjelközpontot.²⁶ 1957. augusztus 18-án kelt jelentésből kiderül, hogy nyár végére a rejtjelezéssel foglalkozó osztály elnyerte végleges formáját. A korábbi tervezettől eltérően nem közvetlenül a belügyminiszternek alárendelve működött, hanem a Főosztály vezetője alá tartozott.

Az osztály feladatait a következő pontokban foglalták össze:

- „1. A Magyar Népköztársaság valamennyi szerve számára rejtjel-eszközöket tervez, az eszközök biztonságát elemzi, az eszközöket előállítja, illetve előállítatja, hozzájuk használati utasításokat készít, az eszközökkel a szerveket ellátja, a kiadott eszközöket nyilvántartja. A szabályzatokban, utasításokban lefektetett elvek betartását és a rejtjeleszközök használatának helyességét bel- és külföldön ellenőrzi és ellenőrizteti. Elvileg irányítja a rejtjelezők szakmai képzését, véleményezi a minisztériumi rejtjelező szervezetek a rejtjelező szolgálatra vonatkozó javaslatait. Ellátja továbbá mindazokat a feladatokat, melyeket a Minisztertanács határozata hatáskörébe utalt.
2. Megfejteti a kapitalista államok diplomáciai, rendőrségi és ügynöki rejtjeles táviratait. Ezen anyagok alapján információs jelentéseket és összefoglalókat készít.
3. Technikai berendezéseket tervez és üzemeltet a rejtjelkészítés és rejtjelfejtés feladatainak megoldására.
4. Felderíti, lehallgatja és feldolgozza a kapitalista államok diplomáciai, valamint politikai rendőrségi rejtjeles rádiótáviratait.”²⁷

A II/12. Osztály vezetőjének 1957. május 3-án Kunos László századost nevezték ki.²⁸ Kunos 1946. március 16-tól teljesített szolgálatot belügyi állományban, eleinte operatív elhárító munkát végzett, majd 1947 májusában került a rejtjelfejtő csoporthoz, ahol 1950 januárjától alosztályvezetőként, 1955-től osztályvezető helyettesként dolgozott. 1962. augusztus 15-én, a II/12. Osztály megszűnésével leszerelt és a polgári életben helyezkedett el. Eredeti foglalkozása műszerész volt, de később Külügyi főiskolát végzett. Felsőfokon beszélt franciául, németül és olaszul.²⁹

Az osztály Titkárságának feladata volt a megfejtett rejtjeles anyagok kiértékelése és ezek alapján összefoglaló jelentések készítése. Vezetői közül jelenleg csak Sudhof Istvánné főhadnagyot ismerjük, aki 1960. május 5-től töltötte be ezt a pozíciót.³⁰

A II/12-a Alosztály (Rejtjelkészítő és Ellenőrző Szerv) feladatai közé a rejtjelező eszközök tervezése és előállítása tartozott. Ez az alosztály látta el az ország összes rejtjelező csoportját eszközökkel és használati utasításokkal, ellenőrizte ezek helyes felhasználását, valamint irányította a rejtjelezéssel foglalkozó beosztottak szakmai képzését. Az alosztályon belül három csoport működött. Az Állambiztonsági csoport a BM és a Honvédelmi Minisztérium (HM) elhárító és felderítő szervei számára készítette a rejtjelező eszközöket, és ellenőrizte azok használatát. A Katonai csoport a BM és HM katonai szerveit látta el eszközökkel, míg a Külügyi csoport a Külügyminisztérium és a Külkereskedelmi Minisztérium rejtjelező csoportjainak gyártott rejtjeleszközöket. Az alosztályt 1958. május 20-tól Józán Gábor főhadnagy vezette.³¹ Végzettsége szerint matematika–fizika szakos általános iskolai tanár volt, felsőfokú végzettséggel rendelkezett olasz és francia nyelvből, tolmácként és fordítóként is dolgozott.³²

A II/12-b alosztály (Rejtjelfejtő Szerv) feladata a kapitalista államok diplomáciai, rendőrségi és ügynöki rejtjeles táviratainak a megfejtése volt. A Kutató csoport végezte a rejtjelező gépek és rejtjelrendszerek felkutatását és elvi megfejtését, a Feldolgozó csoport pedig lefordította az elfogott rejtjeltáviratokat. Az alosztály vezetését Kovács János százados látta el 1957. május 7-től.³³ Gépészmérnöknek készült, de egy villamosbaleset miatt amputálni kellett mindkét lábát, így műszaki egyetemi tanulmányait félbeszakította. Közgazdász lett, jól beszélt angolul és franciául, és valamennyire ismerte a német nyelvet is. 1963-ban kérte leszerelését, egészen eddig az időpontig a Rejtjelfejtő Alosztály vezetője maradt.³⁴

A II/12-c alosztály látta el a technikai feladatokat. A Technikai fejlesztő csoport a rejtjelkészítés és -megfejtés feladatainak megoldásához szükséges berendezések tervezését végezte, valamint ezek üzemeltetéséért is felelős volt. A Gépi adatfeldolgozó csoport a rejtjelanyag statisztikai feldolgozását végezte. Az alosztály vezetői közül jelenleg csak egyet ismerünk, Csajkovits József főhadnagyot, aki az állományparancsok szerint 1962. március 1-jétől töltötte be ezt a pozíciót.³⁵ Csajkovits személyi anyagában azonban utalást találunk arra, hogy 1957-től dolgozott a II/12. Osztályon, eleinte mint mérnök, majd alosztály-vezetői és osztályvezető-helyettesi feladatot látott el. Sajnos erre vonatkozólag nem találtam pontosabb információt, annyi azonban biztosnak látszik, hogy a II/12-c alosztály vezetői tisztjét 1961-től már ő töltötte be megbízottként.

A II/12-d alosztály (Rádiólehallgató szerv) feladata a kapitalista államok diplomáciai, valamint politikai rendőrségi rejtjeles táviratainak felderítése, lehallgatása és feldolgozása volt. Az alosztályon négy csoport működött, amelyek nem feladatmegosztásban dolgoztak, hanem műszakonként váltották egymást. Vezetőjévé 1957. május 7-én Kurta János alezredest nevezték ki.³⁶ Kurta régi belügyes káder volt, részt vett a politikai rendőrség 1945-ös felállításában. 1956 novemberében a Roosevelt téri épület védelmének megszervezésével bízták meg, feladata volt a szétszórt titkos okmányok begyűjtése és megsemmisítése, alosztály-vezetői kinevezéséig töltötte be ezt a pozíciót. 1962. szeptember 1-jével nyugállományba helyezték.³⁷

A II/12-e alosztály, vagyis a BM Központi Rejtjelező Szerv a Belügyminisztérium valamennyi rejtjeles összeköttetését biztosította. Vezetője 1957. május 7-től Hazai Miklós őrnagy volt.³⁸ 1959. január 9-én törölték az állományból, jelenleg nem tudható, ki került a helyére.³⁹

A rejtjelfejtés területén dolgozó tisztek többnyire felsőfokú végzettséggel rendelkeztek. A BM II/12. Osztály beosztottainak nagy része pedig mérnöki, matematikusi, technikus végzettséget szerzett, és egyáltalán nem volt ritka, hogy – a parancsnokaikhoz hasonlóan – több idegen nyelven is magas szinten beszéltek.

A központi rejtjelező szervek létrehozása

A BM II/12-a alosztály a Magyar Népköztársaság valamennyi rejtjelezést használó szervét ellátta rejtjeleszközökkel, valamint a rejtjelező munkát is ellenőrizte. Az érintett minisztériumok mindegyike külföldi képviselőkkel rendelkezett, amelyekben meg kellett szervezni a rejtjelező munka biztonságos feltételeit. Ennek érdekében a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter és a külügyminiszter közös rendeletet adott ki 1957. december 12-én, amellyel a külképviseleteken felállította az Egységes Rejtjelező Szervet.⁴⁰ Ezek vezetőjét az illetékes követnek rendelték alá. A követ volt felelős azért, hogy a szabályzatnak megfelelő szobát biztosítsanak a rejtjelező csoportnak, ahová csak az ott dolgozók és a követ volt jogosult belépni. Szintén a követ felelt a szoba biztonságos őrzéséért, az ott szolgálatot teljesítők megbízhatóságáért. Külön parancs született azon diplomáciai képviselők rejtjelező szolgálatára nézve, ahol belügyi képviselő is működött.⁴¹ 1957 végén ezek a követek voltak: Bécs, Berlin, Párizs, London, Róma, Brüsszel, Bern, New York, Washington. Az itt lévő képviselőkre hivatásos rejtjelező belügyi tisztet helyeztek a csoport vezetésére, akiknek státuszt és anyagi ellátást a Külügyminisztérium biztosított.

Az Egységes Rejtjelező Szerv csak előzménynek tekinthető a központosított rendszer kialakításában. 1958. március 18-án született egy BM-rendelet, amely felállította minden olyan intézményben a Központi Rejtjelező Szervet (KRSZ), ahol szükség volt titkos anyagok híradóeszközökön való továbbítására.⁴² Az Országos Rejtjelközpont szakmai felügyeletet gyakorolt, adminisztratív szempontból a közvetlen felettes szerv az adott intézmény vezetője vagy annak helyettese volt. A Központi Rejtjelező Szervek feladata a saját területén folyó rejtjeles összeköttetés megszervezése, a rejtjelező csoportok rejtjeleszközökkel való ellátása volt. Az intézmény vezetőjének kellett a rejtjelező munkához szükséges feltételeket megteremteni, a biztonsági követelményeknek eleget tenni. Új rejtjeles kapcsolat létrehozására is az adott objektum vezetője volt jogosult, de csak a KRSZ ellenőrzése mellett, és ezt az ORK-nak be kellett

jelenteni. A Központi Rejtjelező Szerv köteles volt elkészíteni területük kapcsolatrendszerének vázlatát, és azt az Országos Rejtjelközpontnak átadni. Ennek a jelentésnek tartalmaznia kellett az egymással kapcsolatban álló szervek megnevezését, a kapcsolat jellegét, a rejtjelező és hírközlő eszközök megnevezését. A KRSZ alkalmazottja csak az lehetett, akit az érintett intézmény vezetője ajánlott, a KRSZ ellenőrzött és az ORK elfogadott. Nemcsak politikailag kellett megbízhatónak lennie a jelöltnek, hanem szigorú szakmai követelményeknek is meg kellett felelnie, valamint részt kellett vennie az Országos Rejtjelközpont által szervezett tanfolyamon, ahol elméletben és gyakorlatban is el kellett sajátítania a szakma minden csínját-bínját. A rejtjelező eszközök kiadása is feladata volt, egyedül a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium Központi Rejtjelező Szervei rendelkeztek azzal a jogosultsággal, hogy tervezhettek és készíthettek eszközöket. Biztonsági ellenőrzésre azonban fel kellett terjeszteni az így elkészült rejtjelezőket az Országos Rejtjelközpontnak.

A központosított rejtjelezés jegyében született meg a II/1. és II/12. Osztályok vezetőinek közös utasítása 1958. augusztus 12-én, amely a katonai elhárításnál szervezte meg a rejtjelező csoportot az államtitkok megőrzésének biztosítására.⁴³ A parancs rendelkezett a II/1. Osztálynál végzendő rejtjelező munka részleteiről, amelyből következtetéseket vonhatunk le a többi KRSZ működésére is. A kódolást végző szakemberek adminisztratív felettese a II/1. Osztály vezetője, de szakmai szempontból a II/12. Osztály vezetőjét utasítási jog illette meg. A rejtjelező eszközök kiadását és a munka szervezését a II/12-e Alosztály, vagyis a BM Központi Rejtjelező Szerv végezte. Az Országos Rejtjelközpont ellenőrzési jogkört látott el, amelyet a II/1. Osztály vezetőjének előzetes beleegyezésével végezhetett, és döntött a dekonspirálódott eszközök cseréjéről, a fedőtáblák terhelhetőségéről.⁴⁴

1961-ben a minisztériumokban és egyéb intézményekben folyó rejtjelező munkát 12 központi rejtjelező szerv látta el az ORK szakmai irányításával.⁴⁵ Ezek a következők voltak:

1. Külügyminisztérium, a hozzá tartozó 42 külképvisellel.
2. Külkereskedelmi Minisztérium 44 kirendeltséggel.
3. Vezérkar 8. Osztály (Híradás). Az itt működő KRSZ alá tartozott a Hadsereg és az Országos Légoltalmi Parancsnokság.
4. MNVK 2. Csoportfőnökség (Hírszerzés).
5. BM II/1. (Katonai elhárítás) Osztály.
6. BM II/3. (Hírszerzés) Osztály.
7. BM II/16. (Rádióelhárítás) Osztály.
8. BM XV. Osztály (Hírközpont).
9. BM Határőrség.
10. BM Karhatalom.
11. BM Légoltalom Országos Törzsparancsnoksága.
12. Magyar Államvasutak katonai szállítást végző részlege.

Az Országos Rejtjelközpont munkájához nélkülözhetetlen adatfeldolgozó gépparkot az amerikai IBM cégtől bérelték a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) fedésével.⁴⁶ A géppark 1958 augusztusában már elavultnak számított, kopottságuk miatt magas állásidővel lehetett csak üzemeltetni őket. Éves bérleti díjuk 10 000 dollár volt, de 45 000 dollár már egy korszerű géppark vásárlására is elegendő lett volna, derült ki egy jelentésből. Biszku Béla belügyminiszter is támogatta Kunos László javaslatát, amely azt tartalmazta, hogy a folyó költségvetési évben különítsenek el a KSH részére 1 950 000 forintot, és engedélyezzék a beruházást az új gépek megvásárlására. Nem tudjuk, hogy a vásárlást végül nyélbe ütötték-e, vagy sem, de mindenképpen figyelemre méltó, hogy a Belügyminisztérium amerikai cégtől bérelte a berendezést. Biszku saját kezűleg annyit írt rá a javaslatra, hogy „Engedélyezem”, Kunos László pedig egy cetlit csatolt az irathoz a következő szöveggel: „Az engedélyezett javaslatot megküldöm, de kérek, külső szerv előtt ne használd fel, minthogy benne a gépek rendeltetése is szerepel.”⁴⁷

A külföldi rejtjeles kapcsolatok

A vizsgált időszakban négy minisztérium rendelkezett külföldi rejtjeles kapcsolatokkal: a Külügyminisztérium, a Belügyminisztérium, a Külkereskedelmi Minisztérium és a Honvédelmi Minisztérium. Ezen intézményeknél és külföldi kirendeltségeiknél a korábban már tárgyalt Központi Rejtjelző Szervek végezték a rejtjelező munkát, akik hivatali-szolgálati téren az illetékes minisztérium vezetőinek voltak alárendelve, szakmai irányításuk pedig az Országos Rejtjelközpont, vagyis a BM II/12. Osztálya alá tartozott. A Külügyminisztérium 41, a BM 19, a Honvédelmi Minisztérium 17, a Külkereskedelmi Minisztérium 45 külföldi képviseletével tartott fent rejtjeles kapcsolatot.⁴⁸ Hivatalosan azonban a Belügyminisztériumnak és a Honvédelmi Minisztériumnak nem létezett külföldi rejtjeles kapcsolata, a külföldi hírcsatornákon átmenő belügyi és honvédségi anyagok a külügyi és külkereskedelmi kapcsolatokon futottak át. E két minisztériumban működő KRSZ vezetője szigorúan titkos állományú belügyi tiszt volt. Az ő felelősségük abban állt, hogy a titkos üzenetek a rendeltetési helyükre jussanak anélkül, hogy illetéktelenek beelérhessék. Ehhez segítségükre volt egy jelzőszámrendszer, amely alapján be tudták azonosítani a távirat címzettjét, és továbbították azokat az érintett minisztériumba. A külföldi képviseléseken dolgozó rejtjelező munkát végző szakemberek vagy hivatalos, szigorúan titkos belügyi tiszték voltak, vagy megbízott rejtjelezők. A külföldi rejtjeles kapcsolatoknak két formája volt. Az egyik az egyéni kapcsolat, amikor a központ és a képviselet között egyéni táviratok váltására került sor, a másik pedig a körkapcsolat, amely úgy működött, hogy a központ ugyanazt a táviratot küldte el azonos eszközzel több képviselet számára. Ez utóbbinál a dekonspiráció veszélye igen magas volt, ezért a Külügyminisztériumban 1961-ben három körkapcsolatot létesítettek. Külön összeköttetés volt a szocialista országok, az európai és amerikai kapitalista államok, valamint az ázsiai és afrikai országok között. Ezekben a csatornákon keresztül csak adminisztratív üzeneteket lehetett továbbítani.

1961. november 8-án egy jelentés készült a minisztériumokban működő Központi Rejtjelző Szervek biztonsági helyzetéről.⁴⁹ Kiderül belőle, hogy a külföldi képviselések személyi állományában igen nagy volt a fluktuáció, amit biztonsági szempontból aggályosnak ítélték, viszont disszidálás egyáltalán nem történt, és egyéb árulásra utaló jelet sem tapasztaltak egyik külföldi kirendeltségen sem. Mindenképpen sokatmondó információ ez a rejtjelező állományról, arról tanúskodik, hogy a beosztottak kiválasztása során támasztott magas elvárások nem pusztán a szakmai jártasságot, de a politikai elkötelezettséget is megkövetelték. A képviseléseken működő Központi Rejtjelző Szervek biztonsági ellenőrzését külügyi futár utak felhasználásával végezték.

Biztonsági kockázatot különösen a Néphadsereg által használt rejtjeles kapcsolatokban találtak, amelyeknek üzenetei közül sokat lehallgattak, és ezeket nagy számban meg is fejtették a NATO szakemberei. Ezt kiküszöbölendő a honvédség szerveinek át kellett térni a vezetékes összeköttetésre, a rövidhullámú adásokat csak katonai gyakorlatok során alkalmazhatták. A II/2. (Kémelhárító) és a II/3. (Hírszerző) Osztály ügynökeinek az ORK speciális miniatűr vagy segédletet nem igénylő emlékezeti eljárásokon alapuló rejtjelező eszközöket adott ki, amely tökéletes biztonságot eredményezett volna szabályszerű használat mellett. Azonban az eszköz átadásakor nem oktatták ki megfelelően azok használatáról az ügynököket, vagy ha mégis, nagyon gyakran előfordult, hogy az oktatás és a használat között eltelt idő olyan hosszúra nyúlt, hogy az oktatás feledésbe merült. Az ORK szerint a biztonsági gondokat az okozza, hogy a külképviseleteken működő rejtjelező csoportok több szerv hatáskörébe tartoznak (Külügyminisztérium, BM II/3, II/10 és II/12), így a kialakult helyzetben nagyon nehézkes változtatni. Azt a javaslatot tették, hogy a Külügyminisztériumban létre kellene hozni egy Biztonsági és Rejtjelző Osztályt, amely szigorúan titkos belügyi állománnyal rendelkezne, és alájuk tartozna valamennyi rejtjelező és biztonsági szakember. Ezt a kérdést azonban a BM nem támogatta.⁵⁰

Szervezeti módosítások 1961-ben

1961. május 3–7. között szovjet specialisták vendégeskedtek a BM II/12. Osztályán, akiknek a feladata a rejtjelezés munkamódszerének megfigyelése, ellenőrzése és az esetleg szükséges módosító javaslatok megtétele volt. Magas színvonalúnak ítélték a rejtjelfejtés matematikai módszerének kidolgozását és annak alkalmazását, de a matematikai és statisztikai apparátus túlsúlya miatt a megfejtés tempója kissé lassú volt a szovjet kollégák szerint. A technikai berendezések értékeléséből kiderül, hogy az Országos Rejtjelközpont kifejlesztette egy elektronikus számítógép elméleti modelljét, amelynek használhatóságát a szovjetek jónak minősítették, és a kódkészítési technológia vizsgálata során is elismeréssel szóltak az elektromechanikus gépek felhasználásáról. A szovjetek azonban ígéretet tettek arra, hogy megpróbálnak saját rádiólehallgató apparátusuktól segítséget kérni a magyarok számára. Ígérték, hogy pontosítani fogják az ORK rádióforgalmi adatait, megküldik a görög követségi rádióhálózat adatait, megjelölik azokat a francia követségi rádióállomásokat, amelyeknek az átfogása a leggazdaságosabb, továbbítják a francia vezérkar rádióadóinak adatait és azoknak az adóknak az anyagait, amelyeket földrajzi helyzetünk miatt rosszul tudunk fogni, és megismertetik a II/12. Osztály munkatársait néhány ismeretlen adásmóddal dolgozó állomás adási technológiájával. Az osztály szervezeti felépítésével alapvetően egyetértettek, de néhány módosító javaslatot azért tettek. A Rejtjelfejtő Alosztályon belül négy csoportot ajánlottak felállítani. A Kutató csoport mellé javasolták a Rejtjelezőgép-fejtő, a Kézirejtjelezés-fejtő és a Technikai üzemeltető csoportok létrehozását. Külön alosztályként kívánták megjeleníteni a technikai fejlesztést, amely maga után vonná a mérnökök és technikusok létszámának emelését.⁵¹

A szovjet elvtársak látogatása után megszületett az osztályon szükségessé vált módosításokra vonatkozó javaslat. Megállapították, hogy az 1957-es szervezeti forma gátolja a munka további fejlesztését, és nem biztosítja a fő célkitűzések megvalósítását, amelyeket a következőképpen határoztak meg:

- „1. A rejtjelfejtési feladatok gyors végrehajtására alkalmas elektronikus és elektromechanikus gépek tervezését és építését, általában a technikai fejlesztést, beleértve a rádió lehallgatás területét is.
2. A megépített berendezések közvetlen felhasználását a rejtjelfejtésben.
3. Az erők összpontosítását a rejtjelező gépek megfejtésére.
4. A kriptográfusoknak a kézi munkák alóli mentesítését és így szaktudásuk gazdaságosabb felhasználását.”⁵²

Szükségesnek ítélték a Technikai Alosztályt szervezetenként kettéválasztani: Technikai Fejlesztési Alosztályra és Technikai Üzemeltető csoportra. Ez utóbbit beolvastották a Rejtjelfejtő Alosztály keretébe, és ugyanezen az alosztályon létrehoztak egy külön specializált csoportot a rejtjelező gépek fejtésére. A Rádiólehallgató Alosztályon az egyik csoportot megszüntették, valamint a Rejtjelkészítő Alosztály ellenőrzéssel megbízott csoportját közvetlenül az alosztályvezető alárendeltségébe helyezték. A szervezeti változtatásokon túl erőátcsoportosítást is végrehajtottak az osztályon. A rádiólehallgatás területén növelték a mérnöki státuszt egy fővel, akinek feladata a műszaki kérdések irányítása és a fejlesztési feladatok ellátása volt. Három új technikus felvételét is igényelték, egy embert a rádiólehallgatásra, kettőt pedig a Technikai Fejlesztési Alosztályra célgépek építéséhez. A Rejtjelfejtő Alosztály két új csoportjához csoportvezető felvétele vált szükségessé, valamint két távirászt és öt technikai beosztottat kértek.

Az 1962 májusából származó állománytáblázat szerint a szervezeti módosítások komolyabb változásokat hoztak az osztály életébe, mint amekkorát az imént említett jelentés javasolt.⁵³ Három új alosztály szerepel a táblázatban: a II/12-f, a II/12-g és a II/12-h alosztályok. Pontos megnevezését nem ismerjük ezeknek, de a fent említett Technikai Fejlesztési alosztály lehetett a II/12-g, mivel alosztályvezetői tisztségben egy mérnök állt, a II/12-f alosztályon pedig matematikusokat és nyelvészeket foglalkoztattak, így feltehetően rejtjelezési kulcsokat, táblákat készíthettek.

Az 1962-es átszervezés

Papp János belügyminiszter 1962. július 9-én határozatot hozott a II/12. és a II/16. (Rádióelhárító) Osztály összevonásáról.⁵⁴ A döntés indoklásaként azt hozták fel, hogy a két osztály munkájában párhuzamosságok vannak, ezáltal nem gazdaságos a technikai eszközök kihasználása, és rossz az együttműködés a kapcsolódó feladatok ellátásában. Az Országos Rejtjelközpont gyenge pontja mindenképpen a rádiólehallgatás volt, feltételezhető, hogy így próbálták erősíteni munkájukat. Az újonnan létrejött osztály feladatát a következőkben határozták meg:

1. A Magyarország területén működő, ellenségesnek tekintett rádiós-ügynökök felderítése.
2. A kapitalista államok ügynökeinek, rádióközpontjainak ellenőrzése és lehallgatása.
3. Diplomatak és katonai attasék rejtjelezett üzeneteinek lehallgatása.
4. A rádiólehallgatásból, levéllenőrzésből, egyéb operatív munkából származó rejtjeles üzenetek megfejtése.
5. Az Országos Rejtjelközpont funkciójának ellátása: a rejtjelezést használó intézmények számára rejtjeleszközöket készít, biztosítja a rejtjelező munka szakmai irányítását, ellenőrzi a rejtjeleszközök használatát, biztonságos őrzését.
6. A hazai rádióadók tevékenységének ellenőrzése.
7. A szocialista országok Rádióelhárító Szerveivel való együttműködés.
8. Technikai berendezések fejlesztése.⁵⁵

1962 augusztusában a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályát átszervezték. Az új állambiztonsági szervezetben az összevont osztály a BM III/V. (Operatív Technika) részeként működött tovább, és a III/V-3. Osztály elnevezést kapta. Vezetője a Rádióelhárítás korábbi osztályvezetője, B. Kiss István lett.

---

¹ A korabeli állambiztonsági értelmező kéziszótár a következőképpen határozza meg a rejtjeleszköz fogalmát: Mindazoknak az eszközöknek az összessége, amelynek felhasználásával írásbeli és rádiósüzenetet, közleményt rejtjelezni és megfejteni lehet. ÁBTL A-3036/b.

² ÁBTL A-3233. 5.

³ ÁBTL A-1363/4. 25.

⁴ Uo.

⁵ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-r-5. t.-141660/1945. Rejtjelező csoport felállítása, 1945. augusztus 2. A rendelet szerint a rádióhálózatot a következő városokban kellett felállítani: Esztergom, Győr, Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg, Pécs, Szekszárd, Veszprém, Székesfehérvár, Balassagyarmat, Eger, Miskolc, Szikszó, Sátoraljaújhely, Mátészalka, Nyíregyháza, Debrecen, Berettyóújfalu, Gyula, Makó, Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Szolnok, Kecskemét, Baja.

⁶ Farkas, 1990: 112.

⁷ Pataky Ernő ezredesről van szó, aki a Katona Politikai Osztály rádió-felderítő részlegét vezette. Bővebben Okváth, 2000.

⁸ Farkas, 1990: 122.

⁹ Uo. 133.

¹⁰ ÁBTL 2.8.1. 3241.

¹¹ Farkas, 1990: 626.

¹² ÁBTL 2.1. XI/1. Operatív csoportvezetők értekezlete, 1947. április 11. Köszönöm Palasik Máriának, hogy felhívta figyelmemet a dokumentumra.

¹³ ÁBTL 1.4. 10-1161/1952. ÁVH. T. Az ÁVH Vez. 027. sz. parancsa, 1952. május 13.

¹⁴ A Hírközpont vezetője ekkor Dobány Imre államvédelmi százados volt. Bővebben Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

¹⁵ ÁBTL 4.2. 2-4233/1954. A belügyminiszter 31. sz. parancsa, 1954. december 15.

¹⁶ ÁBTL 1.4. 10-1538/1952. ÁVH. T. Az ÁVH Vez. 032. sz. parancsa, 1952. június 19.

¹⁷ Cserényi-Zsitnyányi (kézirat).

¹⁸ Uo.

¹⁹ Az a belügyminiszteri norma, amely létrehozta és elnevezte az Országos Rejtjelközpontot, még nem került elő, viszont a fent említett 1955. november 15-i parancs után egyértelműen ezt a megnevezést használták.

²⁰ ÁBTL 1.5. 2-3/86/1955. Rejtjelezéssel kapcsolatos egyes kérdések szabályozása, 1955. december 23.

-
- ²¹ ÁBTL 4.2. 86-591/1956. A belügyminiszter I. helyettesének 27. sz. parancsa, 1956. szeptember 21. és ÁBTL 1.5. 86-744/56. A belügyminiszter I. helyettesének 27/1. sz. parancsa, 1956. szeptember 21.
- ²² ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 0035/1957. személyi állományparancsa, 1957. január 1.
- ²³ Uo.
- ²⁴ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au 86-75/1957. Tervezet az Országos Rejtjelközpont szervezeti felépítésének és állományának megállapítására, 1957. február 21.; uo. 72-508/1957. Jelentés, 1957. augusztus 18.
- ²⁵ ÁBTL 1.11.1. A Szervezési Osztály javaslata a Politikai Nyomozó Főosztály létszámára, 1957. április 2.
- ²⁶ ÁBTL 4.2. 6-200/12/1957. A belügyminiszter 12. sz. parancsa a Politikai Nyomozó Főosztály osztályainak elnevezése és számozása (1957. május 6-tól) tárgyában, 1957. május 3.
- ²⁷ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au 86-75/1957. Tervezet az Országos Rejtjelközpont szervezeti felépítésének és állományának megállapítására, 1957. február 21.; uo. 72-508/1957. Jelentés, 1957. augusztus 18.
- ²⁸ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 13. sz. parancsa. Kinevezések, 1957. május 3.
- ²⁹ ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 3241.
- ³⁰ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 309/1960. személyi állományparancsa.
- ³¹ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 1420/1958. személyi állományparancsa.
- ³² ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 17237.
- ³³ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 1107/1957. személyi állományparancsa.
- ³⁴ ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 3049.
- ³⁵ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 74/1962. személyi állományparancsa.
- ³⁶ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 1107/1957. személyi állományparancsa.
- ³⁷ ÁBTL 2.8.1. BM (Központ) 3247.
- ³⁸ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 1107/1957. személyi állományparancsa.
- ³⁹ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 366/1959. személyi állományparancsa.
- ⁴⁰ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/2/57. A Magyar Népköztársaság külképviseleti egyesített rejtjelező szerveinek létrehozása, 1957. december 12.
- ⁴¹ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/1/57. A BM és a KM közös rendelete hivatásos rejtjelzők küldéséről a külképviseletekre, 1957. december 12.
- ⁴² ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/4/58. Rejtjelező szolgálat létesítéséről minisztériumokban és más szerveknél, 1958. március 18.
- ⁴³ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/3/58. A II/1. osztály rejtjelező munkájának megszervezése, 1958. augusztus 12.
- ⁴⁴ A korabeli állambiztonsági szaknyelvben terhelhetőségen azt a csoportszámban kifejezett maximális közleményhosszúságot értették, amely egy fedőtáblával volt rejtjelezhető, egy bizonyos változóelem-készlet (elgazítás) mellett, a titkosság veszélyeztetése nélkül. Ez mindig függött a szóállomány nagyságától és a szövegek jellegzetességeitől. ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/7/59. A fedőtáblák terhelhetőségének meghatározása, 1959. április 21.
- ⁴⁵ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/II/61. A Magyar Népköztársaság rejtjeles kapcsolatának szervezeti felépítése. D. n.
- ⁴⁶ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/6/58. Javaslát új géppark beszerzéséhez, 1958. augusztus 5.
- ⁴⁷ Uo.
- ⁴⁸ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/10/61. A Magyar Népköztársaság rejtjeles kapcsolatának szervezeti felépítése. D. n.
- ⁴⁹ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/II/61. Jelentés a MNK rejtjeles összeköttetések biztonságai helyzetéről, 1961. november 8.
- ⁵⁰ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/13/61. A BM Politikai Nyomozó Bizottság ülése, 1961. november 11. (A Politikai Nyomozó Bizottságot 1961 nyarán, pontosan nem megállapítható időpontban hozták létre, amely elvi-politikai döntéshozatal mellett koordináló és ellenőrző munkát végzett.)
- ⁵¹ ÁBTL 1.11.16. OR-84-38/8/61. Jelentés a szovjetek módosítási javaslatáról, 1961. május 19.
- ⁵² ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au 16-175/1/1961. Javaslát a II/12. Osztályon szükségessé vált módosításokra, 1961. október 25.
- ⁵³ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au A Belügyminisztérium II/12. osztály állománytáblázata, 1962. május 15.
- ⁵⁴ ÁBTL 4.2. 10-21/20/1962. A belügyminiszter 0020. sz. parancsa a II/12 és II/16. osztályok összevonása tárgyában, 1962. július 9.
- ⁵⁵ ÁBTL 4.2. 10-22/4/1962. A belügyminiszter 004. sz. utasítása a 0020/1962. BM parancsal összevont II/12 és II/16. osztály feladatairól, 1962. július 10.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.4. Államvédelmi Hatóság iratai (ÁVH)

1.5. Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai

1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai

1.11.16. Országos Rejtjel Központ és alárendelt szervei

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

(V-150339) XI/1.

2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai

3241 Kunos László

3247 Kurta János

3049 Kovács János

17237 Józán Gábor

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)

A-1363/4. Az állam biztonsága ellen kifejtett ellenséges tevékenység és az ellene folytatott harc, 1945–1949. IV. kötet.

A-3036/b. Állambiztonsági értelmező kéziszótár

A-3233. Rejtjelzési alapismeretek. Országos Rejtjelközpont, Budapest, 1979.

4.2. Parancsgyűjtemény

D. Gy. Dokumentumgyűjtemény

Hivatkozott irodalom

Cserényi-Zsitnyányi, 2009

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953) *Betekintő*, 2. sz.

---

http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi (utolsó letöltés: 2011. október 5.)

Cserényi-Zsitnyányi (kézirat)

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: *Az egységesített Belügyminisztérium szervezeti változásai 1953–1956.*

Farkas, 1990

Farkas Vladimir: *Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam.* Budapest, Interart Stúdió.

Okváth, 2000

Okváth Imre: „Sziget egy reakciós tenger közepén”. Adalékok a Katpol történetéhez, 1945–1949. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban.* Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.